

Grendel Lajos: Az onirizmus tréfái

Ez a könyv csak kicsit más, mint a többi Grendel-kötet. Érződik, hogy az író mégiscsak elsősorban író, legalábbis az szeretne lenni, és mégis... Él egy olyan korban, amikor ezt nem teheti meg. Mert hiába áll sziklaszilárd lábakon valaki, mégsem lehet biztos, hogy talpon marad, ha mozog alatta a föld. „A forradalom óta mindenki megvadult és kiszámíthatatlan dolgokat művelt.” (*Az onirizmus tréfái* – 2.) Nincs mit tenni, figyelni kell, a kiszámíthatóság már-már deviáns. A megdöntött (dőlt?) s leköszönt világ szétverte a régi törvényeit, behelyettesítette diktatúrája öncélú rendszerével, ami azonban rend sohasem volt. Emlékezzünk Grendel korábbi alapvető tételére, mely szerint a szocializmusban a legfőbb érték a szocializmus. Ennek a dadaista vagy szürrealista ténynek aztán vannak következményei, mert hiszen ebben a világban is emberek éltek, a maguk természete szerint. És ez a természet keresi az egyensúlyokat, a maga normalitását, törvényeit és rendjét. Aztán persze, ha a viszonyok rendeződnek, s előáll a szabadság, mint közeg: a korábbi rendszeresített káoszról csak a káosz marad. Tervezhetetlen, mint egy számítógépvírus okozta kavargás. Az író, akinek korábban egy ellensége volt csupán, most ezzel csatázik. Közél, szerkeszt és szervez, lőt-fut mindenfelé, és sóhajtván, némi rejtett erotizmussal, vágyakozik az írás, mint a rend idillikus birodalma után. És nem nyugszik, amíg legalább egy-egy futó kaland erejéig le nem szólítja a múzsát, avagy, ahogyan az már ebben a világban szokás, a múzsa őt. Grendel most nem regényt ír, hanem novellát, amire még ebben a felfordulásban is lehet időt szakítani.

„Ha minden reménytelen, akkor nincs értelme beszélni sem. A nyelv a reményből születik, és a reménytelenségben hal meg” (*Az onirizmus tréfái* – 3.) – állítja, és éppen így áll a dolog az írással is.

Ha a valóság kicsorbul, s önmagából hol kifordul, hol mégis visszazökkenni látszik, a realizmus szürreálissá válik. „Sivár házak között ki-bejár az idő” (uo.) – mondja a szállodaportás, aki a ranggal bírók hierarchiájának legfontosabb, mert legalsó fokán

áll. Ezért az ő hatalma a legérzékenyebb, mert vele kezdődik a Hatalom. Az igazi hatalom azonban ismeretlen, mert bennünk van, ahogyan, bár nem nagyon szoktuk számon tartani, mi vagyunk úgy általában az Emberiség. Grendel azonban éppen erre figyelmeztet: hogy térben és időben messzebbre indáznak életünk törvényei, mintsem képzelemünk felfogni képes. Életünknek nincs archimédeszi pontja, mert bármelyik az, az író nem tesz egyebet, mint a valóságot alkotásnak tekintti, és a hermeneutika tudományának ösztönös és/vagy tudatos ismeretében próbálja megfejteni. Előfordulhat minden, és ez azt jelenti, hogy elő is fordul. Grendel történeteiben minden lehetséges valóra váltható, a tudatban és a realitások világában lezajló történetek közt nincs különbség, ahogyan Kafkánál vagy Cortazárnál sincs. Ha a valóság szürreális, a szürrealitás miért ne lehetne valóság? Végül is ha a titkos találkáján egy koncepció per fantázia szülte forgatókönyvének teteles megvalósításával zavarják meg az ifjú párt a belügyi alkalmazottak, miért ne válhatna valóra egy novellaíró spekulációja? Csak azért, mert nincs apparátusa? És ha lenne?

Grendel ötleteinek jelentős része ugyanis megvalósítható. Bezárható egy menedékházba az eszmecserére összegyűlt társaság, lehet egy pincérlánynak titokzatosan előkerülő fekete férje, lehet egy rokonszenves, álmodozó fiú pszichopata kégyilkosjelölt. És persze ott vannak a véletlenek, amikben vagy van, vagy nincs rendszer, de ez nem változtat azon, hogy a sorsunkban döntő szerepet kaphatnak. Lehetnek látomásaink, álmaink, amik akkor is mi vagyunk, ha nem felelünk értük. Vannak eredendő bűneink, és ha nem vétkezünk, akkor sem vagyunk ártatlanok. A nyitó novella fűszöveg előléptet soraiban Grendel nemcsak ígéri, hogy bizonyítani tudja: „valamely történetbe sosem keveredünk be ártatlanul, legföljebb tudatlanul, s belőle kilépni akkor sem adatik meg, ha közben más emberré váltunk” (*Történet az ötvenes évekből*), hanem meg is teszi. E változások iránt igencsak kevés reményt táplál: „Az idők során rengeteget tanul az ember, de semmit sem változik.” (*Esmeralda szívárványai*) Annyit azonban enyhít ezen a szigorúságon, hogy jelzi: ezért a történetért, az egyetlenért, a sorsunkért nem vagyunk felelősek, csak a cselekedeteinkért. A történet ebben a kötetben is a Grendel-írások meghatározója, s nem változott az sem, hogy azért, mert nem más, mint a tettenért idő. Sűrűsödési pontjai azonban örökkévalók: nem a szerelmek múlnak el, hanem az idő. A történet megy tovább, mindig megtermi aktuális hőseit. Grendel, akinek a kötet bizonyossága szerint a poentírozott novella is személyére szabott műfaj, nem akarja kézben tartani történeteit, beéri azzal, hogy az indítás és a befejezés lehetőségét őrzi meg. Ezzel éri el, hogy egy időben alázatos és fölünyes, van a történeteken kívül és belül. A dolgok folytathatóak, bármilyen irányba: egy történet vége csak kezdete egy másiknak, csúcspontja csak epizód egy harmadikban. A szövevény mindegyik pontja egy másikba játszik, jelentése így mindig más, a hozzá való viszony csak kritikus és ironikus (s ha végképp, de mégsem reménytelenül összekeveredik, *onirikus*) lehet, mert nincs más abszolútum, mint az Egész. Ezért az egyes írások önmagukban kerek és befejezettek, kötetbe rendezve, egymás közelében mégis egyetlen szála fűzöttnek, egységes történet fejezeteinek hatnak. Nemcsak ebben a könyvben, hanem az első jelentkezése óta írt valamennyi Grendel-műben. Ezen nem változtat, hogy *Az onirizmus tréfái* mintha kevésbé lenne végiggondolt és megkomponált, mint korábbi munkái, mintha túlságosan is történetalkotó képességére építene. Jóllehet, az írói világkép, a grendeli ontológia ezt indokolja, mégis hiányzik a tudatosabb, nagyobb egységeket megkomponáló szerkesztés, az átfogóbb kompozíció. Néhol zavaróak a publicisztikának tett engedmények. Mindez a hiányérzet azonban csupán

annak a jelzése, hogy nem ez Grendel legjobb kötete. De az is biztos, hogy már régen kivívta magának azt a rangot, hogy új műveit csak a korábbiakkal lehessen mérni. Ennek jegyében kétségtelen: ez a novelláskötet az életművet nemcsak bővíti, hanem gazdagítja is. (*Széphalom Könyvműhely, 1993.*)

Gróh Gáspár